

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO!

Нехай благо народу буде найвищим законом!

Цицерон

НАУКА І ПРАВООХОРОНА № 2(40), 2018

Засновано 2007 року

Видається 4 рази на рік
(лист Міністерства юстиції
України

від 02.06.2009

№ 7446-0-33-09-32)

**Відповідно до наказу
МОН України**

від 26.05.2014 № 642

журнал “Наука і правоохоро-
на” включено до Пере-
ліку наукових фахових ви-
дань України відповідно до
списку згідно з додатком 9
(юридичні науки)

**Зареєстровано
Міністерством
юстиції України**

Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого
засобу масової інформації:
серія КВ № 13082-1966Р
від 21.08.2007

Рекомендовано до друку

Вченою радою Державного
науково-дослідного
інституту МВС України
(протокол
від 20.06.2018 № 3)

Адреса

01011, м. Київ,

пров. Євгена Гуцала, 4-а

Телефон: (044) 254-95-21
Факс: (044) 280-01-84

E-mail: dndi@mvs.gov.ua

Сайт: <http://>

naukaipravoohorona.com/

Наукова рада:

ВЕРБЕНСЬКИЙ М.Г., д.ю.н., проф. (МВС) – голова;

ПРОЦЕНКО Т.О., д.ю.н., проф. (ДНДІ) – заступник голови;

ГЕСЦЬ В.М., д.е.н., проф. (Ін-т екон. та прогнозування НАН України);

КОПИЛЕНКО О.Л., д.ю.н., проф. (Ін-т законодавства Верховної Ради

України); **НОР В.Т.**, д.ю.н., проф. (ЛНУ ім. Івана Франка); **ПАНОВ М.І.**,

д.ю.н., проф. (НЮУ ім. Ярослава Мудрого); **СЕЛІВАНОВ А.О.**, д.ю.н.,

проф. (Верховна Рада України); **ТИХИЙ В.П.**, д.ю.н., проф. (Київський

регіон. наук. центр НАПрН України); **ШЕМШУЧЕНКО Ю.С.**, д.ю.н.,

проф. (Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України)

Редакційна колегія:

Головний редактор

КРИВОЛАПЧУК В.О., д.ю.н., проф. (ДНДІ)

Заступник головного редактора

МУЗИКА А.А., д.ю.н., проф. (ДНДІ)

Відповідальний секретар

ПЛУГАТАР Т.А., к.ю.н., с.н.с. (ДНДІ)

АЛІЄВ А.І., д.ю.н., проф. (Бакинський державний університет); **БАРКО В.І.**,

д.п.н., проф. (ДНДІ); **БЕРЛАЧ Н.А.**, д.ю.н., проф. (ДНДІ); **БІЛОУС В.Т.**,

д.ю.н., проф. (ДНДІ); **БОНДАРЕНКО В.Д.**, д.ф.н., проф. (ДНДІ);

БОРИСОВ В.І., д.ю.н., проф. (НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад.

В.В. Сталіна НАПрН України); **БУХАНЕВИЧ О.М.**, д.ю.н., доцент

(ХУУП); **ГОЛОСНІЧЕНКО І.П.**, д.ю.н., проф. (НТУ України “КПІ

ім. Ігоря Сікорського”); **ГРИЩУК В.К.**, д.ю.н., проф. (Львів. держ. ун-т

внутрішніх справ); **ГУЛІЄВ А.Д.**, д.ю.н., проф. (НАУ); **ГУСАРОВ С.М.**,

д.ю.н., с.н.с. (ХНУВС); **ДОЛЖЕНКОВ О.Ф.**, д.ю.н., проф. (Південноукр.

нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського); **ЗАРОСИЛО В.О.**, д.ю.н., проф. (МАУП);

ІЩЕНКО А.В., д.ю.н., проф. (НАВС); **КИСЛИЙ А.М.**, д.ю.н., проф. (НАВС);

КОРИСТІН О.Є., д.ю.н., проф. (ДНДІ); **КОСТЕНКО О.М.**, д.ю.н., проф.

(Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України); **КУЛИК О.Г.**,

д.ю.н., с.н.с. (ДНДІ); **ЛИТВАК О.М.**, д.ю.н., проф. (Кримінолог. асоц. України);

МАРТИНЕНКО О.А., д.ю.н., проф. (ДНДІ); **МИСЛИВИЙ В.А.**, д.ю.н., проф.

(ДНДІ); **НАВРОЦЬКИЙ В.О.**, д.ю.н., проф. (Львів. держ. ун-т внутрішніх

справ); **ПИЛИПЧУК В.Г.**, д.ю.н., проф. (НДІ інформатики і права НАПрН

України); **ПОПОВИЧ В.М.**, д.ю.н., проф. (ДНДІ); **РЯДІНСЬКА В.О.**, д.ю.н.,

с.н.с. (ДНДІ); **СВИРИДЮК Н.П.**, д.ю.н., доцент (ДНДІ); **СТРЕЛЬЦОВ Є.Л.**,

д.ю.н., проф. (НУ “ОЮА”); **ТУЛЯКОВ В.О.**, д.ю.н., проф. (НУ “ОЮА”);

ФЕДОТОВА Г.В., д.ю.н., с.н.с. (ДНДІ); **ХАВРОНЮК М.І.**, д.ю.н., проф.

(КНУ ім. Тараса Шевченка); **ШОПНА І.М.**, д.ю.н., с.н.с. (Львів. держ.

ун-т внутрішніх справ); **ШУМИЛО М.Є.**, д.ю.н., проф. (КНУ ім. Тараса

Шевченка); **ЯРМИШ О.Н.**, д.ю.н., проф. (Ін-т законодавства Верховної

Ради України); **ОПРИШКО І.В.**, к.ю.н., с.н.с., доцент (ДНДІ); **ЮРЧЕН-**

КО В.М., к.ю.н. (СБУ)

Засновник і видавець

© Державний науково-дослідний інститут МВС України

Науковий журнал посів I місце в конкурсі на краще наукове періодичне видання в системі МВС України у 2010 році, II місце у 2011 і 2012 роках та III місце у 2014 році.

За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори статей та їх рецензенти.

Київ 2018

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO!

Let the welfare of the people be the supreme law

Cicero

NAUKA

I PRAVOOHORONA № 2(40), 2018

Founded in 2007

Issued four times a year

(Letter of Ministry of Justice of Ukraine dated 02.06.2009

No 7446-0-33-09-32)

By order

No 642, dated 26.05.2014 included into the Ministry of Education and Science of Ukraine's law sciences special edition list according to annex 9 (legal sciences)

Registered

by Ministry of Justice of Ukraine

State registration certification certificate series KV No 13082-1966 R dated 21.08.2007

Recommended

by State Research Institute's Scientific Council (Record No 3 dated 20.06.2018)

Address

4a Y.Gutsalo Lane,
UA-01011 Kyiv, Ukraine
tel.: +38 044 254 95 21
fax: +38 044 280 01 84
E-mail: dndi@mvs.gov.ua

Scientific Council

VERBENSKY M.G., Doctor of Law, professor (MIA) – Head;
PROTSENKO T.O., Doctor of Law, professor (State Research Institute MIA Ukraine) – Co-Head;
HEYETS V.M., Doctor of Economic Sciences, professor (IEF NASU);
KOPYLENKO O.L., Doctor of Law, professor (Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine); **NOR V.T.**, Doctor of Law, professor (Ivan Franko Lviv National University); **PANOV M.I.**, Doctor of Law, professor (Yaroslav Mudryi National Law University); **SELIVANOV A.O.**, Doctor of Law, professor (Verkhovna Rada of Ukraine); **TYKHYYI V.P.**, Doctor of Law, professor (Kyiv Regional Scientific Centre of National Academy of Legal Sciences of Ukraine); **SHEMSHUCHENKO Y.S.**, Doctor of Law, professor (Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine)

Editorial Board

KRYVOLAPCHUK V.O., Doctor of Law, professor (State Research Institute) – editor-in-chief
MUZYKA A.A., Doctor of Law, professor (State Research Institute) – co-editor-in-chief
PLUHATAR T.A., Ph.D in Law, senior researcher (State Research Institute) – senior secretary

ALIYEV A.I., Doctor of Law, professor (Baku State University); **BARKO V.I.**, Doctor of Psychological Sciences, professor (State Research Institute); **BERLACH N.A.**, Doctor of Law, professor (State Research Institute); **BILOUS V.T.**, Doctor of Law, professor (State Research Institute); **BONDARENKO V.D.**, Doctor of Philosophy, professor (State Research Institute); **BORYSOV V.I.**, Doctor of Law, professor (Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Ukrainian Academy of Law Sciences); **BUKHANEVYCH O.M.**, Doctor of Law, docent (Khmelnitsky University of Management and Law); **HOLOSNIChENKO I.P.**, Doctor of Law, professor (National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"); **HRYSHCHUK V.K.**, Doctor of Law, professor (Lviv State University of Internal Affairs MIA Ukraine); **HULIYEV A.D.**, Doctor of Law, professor (NAU); **HUSAROV S.M.**, Doctor of Law, senior researcher (Kharkiv National University of Internal Affairs); **DOLZHENKOV O.F.**, Doctor of Law, professor (South Ukrainian NPU named after K.D. Ushynsky); **ZAROSYLO V.O.**, Doctor of Law, professor (IAPM); **ISHCHENKO A.V.**, Doctor of Law, professor (National Academy of Internal Affairs); **KYSLY A.M.**, Doctor of Law, professor (National Academy of Internal Affairs); **KORYSTIN O.Y.**, Doctor of Law, professor (State Research Institute); **KOSTENKO O.M.**, Doctor of Law, professor (Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine); **KULYK O.G.**, Doctor of Law, senior researcher (State Research Institute); **LYTVAK O.M.**, Doctor of Law, professor (CAU); **MARTYNENKO O.A.**, Doctor of Law, professor (State Research Institute); **MYSLYV V.A.**, Doctor of Law, professor (State Research Institute); **NAVROTSKY V.O.**, Doctor of Law, professor (Lviv State University of Internal Affairs MIA Ukraine); **PYLYPCHUK V.H.**, (Research Institute of Informatics and Law National Ukrainian Academy of Law Sciences); **POPOVYCH V.M.**, Doctor of Law, professor (State Research Institute); **RIADINSKA V.O.**, Doctor of Law, senior researcher (State Research Institute); **SVYRYDIUK N.P.**, Doctor of Law, docent (State Research Institute); **STRELTISOV Y.L.**, Doctor of Law, professor (NU "Odesa Law Academy"); **TULIAKOV V.O.**, Doctor of Law, professor (NU "Odesa Law Academy"); **FEDOTOVA H.V.**, Doctor of Law, senior researcher (State Research Institute); **KHAVRONIUK M.I.**, Doctor of Law, professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv); **SHOPINA I.M.**, Doctor of Law, senior researcher (Lviv State University of Internal Affairs MIA Ukraine); **SHUMYLO M.Y.**, Doctor of Law, professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv); **YARMYSH O.N.**, Doctor of Law, professor (Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine); **OPRYSHKO I.V.**, Ph.D in Law, docent (State Research Institute); **YURCHENKO V.M.**, Ph.D in Law (SSU)

Founder

© State Research Institute MIA Ukraine

The scientific journal won 1st place in the competition for the best scientific periodical in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in 2010, the second place in 2011 and 2012, and the third place in 2014.

For the accuracy of the posted material, it is necessary to bring an author reviewer. When reprinting the materials, the reference to the scientific and practical journal "Nauka I Pravoohorona" is obligatory

Kyiv 2018

З М І С Т**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО.
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Криволапчук В.О., Гришко О.М. Вимоги до осіб приватних та державних виконавців: порівняльно-правовий аналіз	7
Проценко Т.О., Мойсей Л.О. Основні прояви корупції у сфері соціального захисту військовослужбовців та заходи з протидії й запобігання	16
Білоус В.Т., Тернуцак М.М. Удосконалення положень адміністративного судочинства щодо спрощеного позовного провадження	25
Смерницький Д.В. Правове регулювання науково-технічної діяльності	33
Артем'єв С.Р., Малько О.Д. Цивільний захист як чинник системи забезпечення національної безпеки	42
Бойко І.В. Адміністративна поліцейська діяльність	50
Доля Л.М. Використання міжнародного стандарту ISO 31000:2009 у здійсненні оцінки корупційних ризиків в Україні	57
Жванко Ю.П. Сучасний стан нормативно-правового регулювання відносин у сфері обігу зброї в Україні	67
Карпушова К.Г. Загальнотеоретичні підходи до визначення категорії “судові акти” (крізь призму співвідношення з категоріями “юридичний акт” та “правовий акт”)	73
Кихтюк Р.М. Окремі аспекти участі відповідачів в адміністративному судочинстві	81
Кожухар О.В. Генезис, поняття та сутність взаємодії інститутів поліції та громадянського суспільства	89
Литвин Н.А. Правовий режим податкової інформації в діяльності органів Державної фіскальної служби України	96
Мороз Є.С. Адміністративно-правова охорона сфери державного фінансового контролю в Україні	105
Неня О.В. Інформаційні процеси як предметні сфери інформаційного права	114
Плугатар Т.А. Контроль за діяльністю Національної поліції України	122
Рядінська В.О. Врахування ступеня споріднення під час оподаткування спадщини: пережиток минулого	130
Рядінський Є.О. Сутність державної фіскальної монополії на виробництво спирту	136
Суббот А.І. Досвід країн світу щодо діяльності органів державного фінансового контролю, зокрема у розгляді справ про адміністративні проступки	143
Шапочка Т.І. Окремі аспекти правового регулювання колекціонування антикварної зброї	149

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ.
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

Бова А.А. Ставлення населення України до діяльності поліції: перші підсумки реформи	156
Горох О.П. Підстави та умови звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років	162

УДК 351.86:355.58

С.Р. Артем'єв,
кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри, Національний
університет цивільного захисту України, м. Харків,
О.Д. Малько,
кандидат військових наук, доцент, викладач,
Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК ЧИННИК СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Статтю присвячено визначенню поняття цивільного захисту як одного із факторів забезпечення національної безпеки у сферах екологічної безпеки, економічної безпеки, соціальної безпеки, протидії тероризму, воєнної безпеки. Встановлено, що цивільний захист є одним із основних елементів системи забезпечення національної безпеки, а система цивільного захисту є невід'ємною складовою або підсистемою системи забезпечення національної безпеки. Висвітлено організаційні засади проведення заходів цивільного захисту і проблемних питань функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту (надалі – ЄСЦЗ).

Ключові слова: цивільний захист, надзвичайна ситуація, національна безпека, система національної безпеки.

Статья посвящена определению понятия гражданской обороны как одного из факторов обеспечения национальной безопасности в сфере экологической безопасности, экономической безопасности, социальной безопасности, противодействия терроризму, военной безопасности. Установлено, что гражданская оборона является одним из основных элементов системы обеспечения национальной безопасности. Освещены организационные основы проведения мероприятий гражданской обороны и проблемных вопросов функционирования Единой государственной системы гражданской обороны.

Ключевые слова: гражданская оборона, чрезвычайная ситуация, национальная безопасность, система национальной безопасности.

У складних умовах сьогодення сукупність різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз гостро висвітлила проблематику забезпечення національної безпеки держави. Особливої актуальності набула проблема протидії реальним загрозам національній безпеці¹, що зумовлені надзвичайними ситуаціями (надалі – НС). За останні 15 років в Україні зареєстровано більше 5,8 тис. класифікованих НС, в яких постраждало понад 34,1 тис. осіб, з них понад 6,7 тис. осіб загинуло, а прямі матеріальні збитки становлять більше 30 млрд гривень [6].

За таких умов особливого значення набуває виконання державою власних функцій – захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від НС шляхом запобігання таким ситуаціям, мінімізації та ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період. Відповідно до чинного законодавства, реалізація зазначених функцій покладається на цивільний захист. Водночас на сьогодні, враховуючи обстановку, яка склалася, та з виникненням нових викликів і загроз, потребують суттєвого доопрацювання та коригування положення, які повинні максимально повно і зрозуміло розкривати механізми реалізації державної політики у сфері цивільного захисту. Особливо це стосується дослідження і уточнення положень функціонування цивільного захисту в системі забезпечення національної безпеки.

Формування та реалізація сучасної політики національної безпеки України здійснюється в усіх сферах соціальних відносин. Різноманітні аспекти такої політики

¹ Загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

аналізували В. Горбулін, О. Дзьобань, Ю. Єгоров, А. Качинський, В. Квашук, Н. Клименко, В. Ліпкан, А. Максимов Є. Маначинський, Г. Перепелиця, О. Подскальна, Ю. Рак, Г. Ситник та ін.

У статті Н. Клименко “Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України у сучасних умовах” визначені основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України та напрями державної політики з питань національної безпеки України у сфері цивільного захисту [7]. Заслужує на увагу стаття О. Подскальної, в якій проведено аналіз наукових розробок у сфері цивільного захисту як складової національної безпеки держави [11]. В. Квашук та Ю. Рак запропонували мегатеорію управління системою цивільного захисту у контексті безпеки держави із урахуванням гіпотез, обчислень та реального стану справ щодо впливу на суспільство турбулентного середовища [6].

Проте, незважаючи на численність праць із проблематики національної безпеки як окремих, так і в контексті надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, якраз проблема протидії реальним загрозам національній безпеці, що зумовлені надзвичайними ситуаціями та їхніми наслідками, є недостатньо дослідженою. При цьому залишаються малодослідженими питання, які стосуються визначення ролі, місця та функцій цивільного захисту як основного інструменту протидії надзвичайним ситуаціям у системі забезпечення національної безпеки. В умовах надзвичайно складної воєнно-політичної та соціально-економічної ситуації зазначена проблематика набуває особливо важливого значення.

Метою нашого дослідження є науково-теоретичне осмислення та визначення ролі, місця та функцій цивільного захисту як основного інструменту протидії надзвичайним ситуаціям у системі забезпечення національної безпеки.

Основні засади державної політики, спрямованої на забезпечення національної безпеки, визначаються Законом України “Про основи національної безпеки України”. Згідно зі ст. 1 зазначеного закону, національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Водночас національна безпека є складною структурованою системою і включає себе виявлення і протидію багатьом загрозам і небезпекам у різних сферах суспільно-правових відносин. У системі національної безпеки виокремлюються такі сфери: зовнішньополітична, державна, воєнна, внутрішньополітична, економічна, соціальна і гуманітарна, науково-технологічна, екологічна, інформаційна та безпека державного кордону. Зазначені сфери складають зовнішній простір безпеки і внутрішнє безпекове середовище (зовнішні та внутрішні види безпеки) [16, с. 122].

Відповідно до Закону України “Про основи національної безпеки України” до загроз національним інтересам і національній безпеці України у сфері цивільного захисту відносяться:

невідповідність сучасним викликам стану єдиної державної системи цивільного захисту, сил цивільного захисту, їх технічного оснащення;

значне антропогенне і техногенне перевантаження території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

погіршення технічного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на річці Дніпро;

непідтримання в належному технічному стані ядерних об’єктів на території України;

небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму [5, ст. 7].

Визначаючи роль і місце цивільного захисту у системі забезпечення національної безпеки держави, слід зауважити, що цивільний захист не є спеціальною функцією, призначеною безпосередньо гарантувати належний рівень будь-якої сфери і ліквідацію наявних загроз національній безпеці. Водночас, зважаючи на протидію широкому колу загроз, цивільний захист має багатоплановий характер і є одним із факторів забезпечення національної безпеки у багатьох сферах. Це зумовлюється широким колом завдань, покладених на цивільний захист. До таких завдань відносяться: захист

населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню та ліквідація наслідків, гасіння пожеж, забезпечення техногенної, природної та пожежної безпеки, надання допомоги постраждалим, організація життєзабезпечення постраждалого населення, профілактика травматизму невиробничого характеру тощо [7, ст. 8].

Виходячи із аналізу структури системи національної безпеки і завдань цивільного захисту, можна визначити, що цивільний захист спрямований на забезпечення таких складових національної безпеки:

екологічної безпеки – проведенням заходів техногенної, пожежної та природної безпеки в природних екосистемах, захисту навколишнього природного середовища від надзвичайних ситуацій та ліквідацією їх наслідків;

економічної безпеки – у процесі підтримання на промислових об'єктах пожежної і техногенної безпеки, запобігання і ліквідації на них пожеж, аварій і катастроф, забезпечення сталого функціонування підприємств та зменшення їх можливих матеріальних втрат;

соціальної безпеки – при проведенні заходів з організації життєзабезпечення та соціального захисту постраждалого населення, надання медичної і психологічної допомоги постраждалим, профілактики невиробничого травматизму тощо;

протидії тероризму – проведенням заходів щодо захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності, участю у заходах з мінімізації та ліквідації наслідків таких ситуацій під час проведення антитерористичних операцій, а також здійснення просвітницької діяльності та практично-навчальних заходів з метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту;

воєнної безпеки – шляхом здійснення комплексу заходів оборонного характеру щодо захисту населення від вражаючих факторів надзвичайних ситуацій і засобів ураження, проведення рятувальних і невідкладних аварійних робіт з метою ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та застосування зброї.

Стратегією національної безпеки для реалізації визначених завдань передбачено функціонування системи забезпечення національної безпеки України [4, розд. 5]. Важливе значення для визначення ролі та місця цивільного захисту у системі національної безпеки є розуміння поняття “системи забезпечення національної безпеки”. Необхідно зазначити, що у чинному Законі України “Про основи національної безпеки України” не надається визначення цього поняття. Не наведено визначення зазначеного поняття і в інших, чинних на сьогодні, нормативно-правових актах. Проте у наукових публікаціях можна знайти різні тлумачення поняття “система забезпечення національної безпеки”.

Так, Г. Ситник визначає систему забезпечення національної безпеки (далі – СЗНБ) як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених механізмів і суб'єктів забезпечення національної безпеки, які на основі чинного законодавства трансформують політику національної безпеки у цілеспрямовану діяльність (заходи політичного, воєнного та іншого характеру) щодо реалізації національних інтересів. Складовими системи, зокрема, є: сукупність суб'єктів та об'єктів національної безпеки; масив чинного законодавства, який визначає офіційні погляди стосовно підходів, принципів та механізмів захисту національних інтересів [16, с. 731]. Як вважає О. Дзьобань, СЗНБ – це сукупність суспільних та державних структур і недержавних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод громадян, базових цінностей суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також підсистема державних законодавчих актів та нормативних документів недержавних (суспільних) організацій [4, с. 223].

На нашу думку, більш вдалими і водночас систематизованими є визначення, яке запропонував Г. Ситник. Воно передбачає наявність суб'єктів забезпечення національної безпеки, об'єктів національної безпеки і сукупності механізмів (інструментів) влади (політичних, економічних, воєнних, інформаційних та ін.), які можуть бути використані для підтримки належного рівня захищеності національних інтересів.

Метою функціонування СЗНБ є організація процесу управління загрозами і ризиками, за якого державними і недержавними інституціями та окремими особами гарантується збереження і зміцнення національних цінностей, захист і прогресивний

розвиток національних інтересів шляхом своєчасного виявлення, упередження, локалізації, нейтралізації, подолання внутрішніх і зовнішніх загроз, а також забезпечення ефективного функціонування самої системи забезпечення національної безпеки та її складових [8, с. 6, 7].

СЗНБ є складною цілісною системою, елементи якої тісно взаємодіють між собою. З урахуванням ситуації у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі, у зв'язку з російською агресією, система потребує змін. Шляхи реформування СЗНБ України запропоновані в аналітичній доповіді національного інституту стратегічних досліджень [9, с. 36–40]. Заходи щодо здійснення реформування системи затверджені указом Президента України [13].

Враховуючи зазначене і базуючись на положеннях Кодексу цивільного захисту України (далі – КЦЗУ), цивільний захист можна визначити як один із основних елементів забезпечення національної безпеки, призначений для реалізації конституційного права громадян на безпечне довкілля та захист їх життя і здоров'я від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таких ситуацій та ліквідації їх наслідків. Також, виходячи із уявлень про те, що система забезпечення національної безпеки є складною цілісною системою, яка включає в себе велику кількість елементів або підсистем можна стверджувати, що ЄСЦЗ є невід'ємною складовою – елементом або підсистемою СЗНБ. У зв'язку з цим науково-теоретичне осмислення та визначення ролі і функцій цивільного захисту як невід'ємного елементу забезпечення національної безпеки в наш час важливе як з теоретичної, так і з практичної позиції.

На сьогодні правові норми, що забезпечують регулювання суспільних відносин у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, містяться в більш ніж 200 нормативно-правових актах різного рівня та юридичної сили – у Конституції України, КЦЗУ, законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України тощо [17].

Законом України “Про основи національної безпеки України” визначено, що головними напрямками державної політики з питань національної безпеки України у сфері цивільного захисту є: забезпечення ефективного функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, оснащення сучасними видами техніки сил цивільного захисту; вжиття організаційних, економічних, інженерно-технічних та інших заходів щодо зниження ризиків виникнення НС до прийнятних рівнів; підвищення рівнів екологічної, ядерної та радіаційної безпеки до норм і стандартів у відповідній сфері, у тому числі перетворення об'єкта “Укриття” Чорнобильської АЕС на екологічно безпечну систему [5, ст. 8].

Одним із базових нормативних актів, що визначає державну політику у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій є КЦЗУ. Відповідно до положень цього нормативно-правового акта, цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про основи національної безпеки України”, суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно від надзвичайних ситуацій у мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України. Згідно із зазначеним нормативно-правовим актом, суб'єктами забезпечення цивільного захисту є: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. До таких суб'єктів також належать й інші центральні органи виконавчої влади у сфері цивільного захисту: Рада міністрів Автономної Республіки Крим; місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування [8, ст. 6].

Для виконання завдань цивільного захисту КЦЗУ передбачені органи управління і сили цивільного захисту. Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, визначена Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС). ДСНС входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невинного характеру, а також гідрометеорологічної діяльності [8, ст. 6].

На сьогодні у країні триває реформування системи національної безпеки. У прийнятих змінах до Закону України “Про основи національної безпеки України” органи та підрозділи цивільного захисту віднесені до суб’єктів забезпечення національної безпеки України [5, ст. 4]. Окрім того, сили цивільного захисту згідно з Указом Президента України зараховані до сил безпеки держави [15, п. 4].

Водночас ДСНС властива низка невирішених проблем і недоліків, що впливають на її здатність повною мірою виконувати покладені на неї завдання у сфері забезпечення національної безпеки. Основні проблеми функціонування ДСНС зазначені у стратегії реформування системи ДСНС [14]:

сили цивільного захисту та засоби ДСНС не завжди забезпечують своєчасне реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та інші небезпечні події через віддаленість їх від місць виникнення таких подій, а також мають обмежені можливості щодо створення ефективного та дієвого угруповання сил для подолання негативних наслідків масштабних надзвичайних ситуацій, у тому числі в особливий період.

система державного нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки має надмірний регуляторний вплив на суб’єктів господарювання, що призводить до зниження рівня довіри таких суб’єктів та населення, а також негативно позначається на інвестиційному кліматі держави.

Також, на думку М. Подскальної, проблемними питаннями функціонування ДСНС є часті зміни організаційної структури та підпорядкованості, невідповідність видатків державного та місцевих бюджетів, незадовільне технічне оснащення підрозділів, проблеми оповіщення населення, утримання захисних споруд, створення матеріально-технічних резервів на всіх рівнях, підвищення мобільності та керованості формувань ЦЗ [11].

Окрім того, недоліки організаційних засад функціонування ЄДСЦЗ, конкретні приклади недосконалості чинного законодавства у сфері цивільного захисту та їхній вплив на ефективність виконання суб’єктами забезпечення цивільного захисту покладених на них завдань і функцій наведені у статті С. Андреева [1]. Суперечності та прогалини у законодавчій регламентації діяльності єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних та територіальних підсистем висвітлені у публікації [9]. Окремі організаційні вади проведення заходів цивільного захисту у сфері забезпечення екологічної безпеки військ наведені у роботі [2, с. 11–12].

Аналіз наведених фактів та аргументів свідчить, що наявна система ДСНС не дозволяє повною мірою виконувати покладені на Службу завдання щодо реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, забезпечення належного рівня безпеки життєдіяльності населення, його захисту від надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій. Такий стан ДСНС негативно впливає на ефективність вирішення завдань, які покладаються на службу у СЗНБ.

Стратегією реформування системи ДСНС розв’язання зазначених проблем передбачено шляхом:

переходу від системи державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки до системи запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та профілактики пожеж;

удосконалення законодавства щодо виконання основних завдань (функцій) у сфері пожежної та техногенної безпеки органами місцевого самоврядування;

надання методичної та практичної допомоги органам місцевого самоврядування щодо утворення нових та реформування існуючих пожежно-рятувальних підрозділів (пожежних частин) місцевої і добровільної пожежної охорони в об’єднаних територіальних громадах;

оптимізації структури та чисельності ДСНС на всіх рівнях, реорганізації сил цивільного захисту, які входять до системи ДСНС, з урахуванням покладених на них завдань;

нарощування матеріально-технічної бази сил цивільного захисту та їх технічного переоснащення сучасною технікою [14].

Реалізація зазначених вище заходів спрямована на підвищення можливостей ДСНС щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій. Це своєю чергою має забезпечити

підвищення ефективності протидії загрозам національній безпеці України у сфері цивільного захисту.

Таким чином, цивільний захист є одним із факторів забезпечення національної безпеки у сферах екологічної, економічної соціальної, воєнної безпеки та протидії тероризму. Також цивільний захист є одним із основних елементів системи забезпечення національної безпеки, призначеним для реалізації конституційного права громадян на безпечне довкілля та захист їх життя і здоров'я від надзвичайних ситуацій.

Водночас ДСНС властиві невирішені проблем і недоліки, що впливають на її здатність повною мірою виконувати покладені на неї завдання у сфері забезпечення національної безпеки. Стратегією реформування ДСНС передбачені шляхи вирішення наявних проблем функціонування служби, що має забезпечити підвищення ефективності її протидії загрозам національній безпеці України у сфері цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Андреев С.О.* Основні недоліки організаційних засад функціонування єдиної державної системи цивільного захисту на нинішньому етапі її розвитку. Ефективність державного управління. Зб. наук. праць. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 39. С. 219–230.
2. *Артем'єв С.Р., Блекот О.М., Марущенко В.В.* та ін. Екологічна безпека військ: підручник. Х.: НТУ "ХПІ", 2012. 308 с.
3. *Гречанінов В.Ф., Бегун В.В.* Аналіз функціонування цивільного захисту у сучасних умовах та деякі пропозиції щодо його удосконалення. Зб. наук. праць. Х.: ХНУПС, 2015. Вип. 1 (42). С. 120–125.
4. *Дзюбань О.П.* Н. Х.: Майдан, 2007. 284 с.
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 16.02.2018).
6. *Квашук В.П., Рак Ю.П.* Система цивільного захисту та безпеки держави, проектно-орієнтоване управління: компетентнісний підхід. Вісник ЛДУ БЖД. 2013. № 7. С. 92–99.
7. *Клименко Н.Г.* Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України в сучасних умовах. Зб. наук. праць НАДУ. 2015. Вип. 2. С. 165–177.
8. Кодекс цивільного захисту України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (дата звернення: 22.02.2018).
9. *Малько О.Д., Полежаєв А.М., Ковжого С.О.* Про деякі проблемні питання правового регулювання цивільного захисту населення і територій. Зб. наук. пр. XI міжнародної науково-методичної конференції. Донецьк: ПП "Лавис". 2012. С. 147–151.
10. *Резнікова О.О., Цюкало В.Ю., Паливода В.О.* та ін. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. Доповідь. К.: НІСД, 2015. 58 с. URL: <http://niss.gov.ua>. (дата звернення: 15.03.2018).
11. *Подскальна О. А.* Розвиток наукової думки щодо організації цивільного захисту як складової національної безпеки держави. Вісник НАДУ Серія "Державне управління". 2017. № 4. С. 20–27.
12. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Указ Президента України від 16.01.2013. № 20/2013 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення: 12.01.2018).
13. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення: 11.01.2018).
14. Про схвалення Стратегії реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25. 01.2017 № 61-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua>. (дата звернення: 15.01.2018).
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02.09.2015 "Про нову редакцію Воєнної доктрини України": Указ Президента України від 02.09.2015 № 555/2015 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (дата звернення: 26.01.2018).
16. *Ситник Г.П.* Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.
17. *Шевченко Л.В.* Система правового регулювання сфери цивільного захисту населення. Наука і правоохорона. 2011. № 3. С. 160–165.

REFERENCES

1. *Andreyev, S.O.*, 2014, Osnovni nedoliki orhanizatsiynykh zasad funktsionuvannya yedynoyi derzhavnoyi systemy tsyvil'noho zakhystu na nynishn'omu etapi yiyi rozvytku. Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnya. "The Main Shortcomings of the Organizational Principles of the Functioning of a Single State Civil Protection System at the Present Stage of its Development", Effectiveness of Public Administration: coll. of works, 39, 219–230 [in Ukrainian].
2. *Artemiev, S.R., Blekot, O.M., Marushchenko, V.V., etc.*, 2012, Ekolohichna bezpeka viys'k: pidruchnyk. "Environmental Safety of Troops": textbook. 308 p. [in Ukrainian].
3. *Grechaninov, V.F., Begun, V.V.*, 2015, Analiz funktsionuvannya tsyvil'noho zakhystu u suchasnykh umovakh ta deyaki propozyziyi shchodo yoho udoskonalennya. "Analysis of the Functioning of Civil Protection under Modern Conditions and Some Suggestions for its Improvement". Collection of scientific works. Issue 1 (42). Kh., 120–125 [in Ukrainian].

4. *Dzobanov O.P.* N. Kh. Maidan, 2007. 284 p. [in Ukrainian].
5. “About the Fundamentals of the National Security of Ukraine”: Bill of Ukraine dated 19.06.2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (application date: 16.02.2018) [in Ukrainian].
6. *Kvashuk, V.P., Rak, Y.P.*, 2013, Osnovnyye napravleniya reformirovaniya sistemy prinuditel'nogo ispolneniya sudebnykh resheniy v Ukraine. “The System of Civil Protection and State Security, Project-Oriented Management: a Competent Approach”, Bulletin of LDU BZD 7, 92–99 [in Russian].
7. *Klymenko, N.G.*, 2015, Rol' tsyvil'noho zakhystu u zabezpechenni natsional'noyi bezpeky Ukrayiny v suchasnykh umovakh. “The Role of Civil Defense in Ensuring the National Security of Ukraine in Modern Conditions. Collection of works. Issue 2, 165–177 [in Ukrainian].
8. The Code of Civil Protection of Ukraine. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (Date of Application: 22.02.2018) [in Ukrainian].
9. *Malko, O.D., Poliezhayev, A.M., Kovzhoga, S.O.*, 2012, Pro deyaki problemni pytannya pravovoho rehulyuvannya tsyvil'noho zakhystu naselennya i terytoriy. “About Some Problematic Issues of Legal Regulation of Civil Protection of Population and Territories”. Collection of works of the XI international scientific-methodical conference. Donetsk, 147–151 [in Ukrainian].
10. *Rieznikova, O.O., Tsiukalo, V.Y., Palyvoda, V.O.* etc., 2015, Rozvytok naukovoyi dumky shchodo orhanizatsiyi tsyvil'noho zakhystu yak skladovoyi natsional'noyi bezpeky derzhavy. “Conceptual Framework for the Development of the System for Ensuring Ukrainian National Security: Analytical Report”. URL: <http://niss.gov.ua>. (Date of Application: 15.03.2018) [in Ukrainian].
11. *Podskalna, O.A.*, 2017, Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu Ukrayiny z nadzvychaynykh sytuatsiy, “Development of Scientific Thought about the Organization of Civil Defense as a Component of National Security of the State”. NAPA Bulletin “Public Administration” 4, 20–27 [in Ukrainian].
12. Regulations on the State Service of Ukraine for Emergency Situations: Decree of the President of Ukraine dated 16.01.2013. № 20/2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (Date of Application: 12.01.2018) [in Ukrainian].
13. About the Strategy of National Security of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated 05.26.2015 No 287/2015 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (Date of Application: 11.01.2018) [in Ukrainian].
14. About the Approval of the Strategy of Reform of the State Service of Ukraine for Emergency Situations: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 25, 2017 No. 61-p. URL: <http://www.kmu.gov.ua>. (Date of Application: 15.01.2018) [in Ukrainian].
15. “About the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine” dated 02.09.2015; “About the New Edition of the Military Doctrine of Ukraine”: Decree of the President of Ukraine dated 02.09.2015 № 555/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (Date of Application: 26.01.2018) [in Ukrainian].
16. *Sytnik G.P.*, 2012, Derzhavne upravlinnya u sferi natsional'noyi bezpeky (kontseptual'ni ta orhanizatsiyno-pravovi zasady): pidruchnyk. “Public Administration in the Field of National Security (conceptual and organizational-legal basis)”: textbook. K.: NAPA. 544 p. [in Ukrainian].
17. *Shevchenko, L.V.*, 2011, Systema pravoho rehulyuvannya sfery tsyvil'noho zakhystu naselennya. “The System of Right Regulation of the Sphere of Civil Protection of the Population”. Nauka I Pravoohorona 3, 160–165 [in Ukrainian].

UDC 351.86:355.58

S.R. Artemiev,
Candidate of Technical Sciences, associate professor,
Head of the Chamber of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,
O.D. Malko,
Candidate of Military Sciences, associate professor, Lecturer of the National University
of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

CIVIL PROTECTION AS A FACTOR OF THE SUPPORT OF THE SYSTEM OF THE PROTECTION OF NATIONAL SECURITY

Paper is devoted to the definition of the concept of civil defense as one of the factors of ensuring national security in the areas of environmental security, economic security, social security, counter-terrorism, military security.

It is noted that civil protection is not a special function intended to guarantee the proper level of any sphere and eliminate existing threats to national security. Taking into account the analysis of the structure of the national security system and the task of civil protection, it has been proved that civil protection is aimed at ensuring: measures of man-caused, fire and natural safety in natural ecosystems, protection of the natural environment from emergency situations and elimination of their consequences (environmental safety);

maintenance of industrial fire and technological safety objects, prevention and elimination of fires, accidents and disasters on them, ensuring the sustainable functioning of enterprises and reducing their possible material losses (economic security); organization of life support and social protection of the affected population, provision of medical and psychological assistance to victims, prevention of non-productive injuries, etc. (social security); protection of the population and territories in the event of a threat and occurrence of emergencies related to technological terrorist manifestations and other types of terrorist activities, participation in measures to minimize and eliminate the consequences of such situations during anti-terrorist operations, as well as educational activities and practical training measures to prepare the population for action in the context of a terrorist act (counter-terrorism); protection of the population from the impressive factors of emergency situations and means of defeat, carrying out rescue and urgent emergency works for the purpose of liquidation of the consequences of emergencies and the use of weapons (military security).

It is substantiated that civil protection is one of the main elements of the system of ensuring national security, which is intended to implement the constitutional right of citizens to a safe environment and protect their life and health from emergency situations.

The organizational principles of carrying out of civil protection measures and problematic issues of the functioning of the Unified State Civil Protection System are elucidated. It was emphasized that the State Service of Ukraine for Emergencies is characterized by unresolved problems and disadvantages that affect its ability to fulfill its tasks in the field of ensuring national security at all. The strategy of reforming the State Service of Ukraine of Emergency Situations provides for solutions to existing problems in the functioning of the service, which should ensure the effectiveness of its counteraction to the threats to the national security of Ukraine in the field of civil protection.

Keywords: civil defense, emergency, national security, national security system.

Отримано 03.04.2018